

МКОУ ООШ им.Созаева Ю.К. с.Урсдон

Рассмотрено ШМО:
Руководитель
Хохоева Н.Т.
« » _____ 2020г

Согласовано:
Зам. директора по УВР
Кайтукова Ф.П.
« » _____ 2020г

Утверждено:
Директор
Айларова О.В.
« » _____ 2020г

Кусæн программæ мадæлон æвзагæй 1 къласæн

**Кусан программа
саразта:
Байсонгъуырты А. В.**

2020г.

Мадæлон æвзаджы программа 1 къласæн Æмбарынгæнæн фыстæг

Фыццаг къласы кусæн программа арæст æрцыд ног иумæйаг падзахадон ахуырады домæнтæм гæсгæ. Ивд æрцыдысты темæтæм гæсгæ цы сахатты бæрц лæвæрд æрцыд уыдон (*къуыри – 3 сах. æдæппæт – 99 сах.*) æмæ уыдонмæ гæсгæ конд сты къалендарон-тематикон пълантæ.

Бындур æвæрд цæуы скъоладзауты алывæрсыг рæзтæн: сæ зонындзинæдтæн; хибарæй хъуыды кæныныл ахуыр кæнынæн; ныхасы æмæ хи дарыны культурайæн; раст хъомыладæн.

Мадæлон æвзаджы руаджы скъоладзаутæ базонынц царды æцæгдзинæдтæ, йæ сусæгдзинæдтæ.

Фыццаг къласы программа æххæст кæны ирон æвзаг ахуыр кæныны ахæм хæстæ:

- скъоладзауты сахуыр кæнын лæмбынаг хъусын, раст дзурын, кæсын æмæ фыссын;
- фонетикæ, лексикæ, дзырдарæст, морфологи, синтаксисы тыххæй бындурон зонындзинæдтæ раттын;
- скъолайы агъоммæ цы хуымæтæг зонинагтæй пайда кодтой, уыдон грамматикайы æгъдæуттæм гæсгæ бæлвырд системæмæ æркæнын;
- раттын каллиграфи, растфыссынад, растдзурынад æмæ пунктуацийæ хуымæтæг зонындзинæдтæ;
- дзырдурат хъæздыг кæныныл кусын.

Фыццаг къласы скъоладзаутæ сæ мадæлон æвзаг ахуыр кæнгæйæ базонынц мыртæ æмæ дамгъæты ахæстдзинæдтæ; дзырдты лексикон-грамматикон къордтæ, сæ хицæндзинæдтæ; дзырдты арæст; раст дзурын æмæ раст фыссыны литературон нормæтæ.

Скъоладзауты хъуыдыкæнынад рæзын кæнынæн стыр ахъаз у урокты фæлтæрæнтæ æххæст кæнгæйæ, ног æрмæг амонгæйæ, проблемон мадзалай пайда кæнын. Хæслæвæрдтæ сæххæст кæныны фæстæ ахуыргæнинагтæ хъуамæ скæной, бæлвырд раиртæстытæм сæ чи æркæндзæн, ахæм хатдзæгтæ

Мыртæ æмæ дамгъæтæ. Æвзаджы урокты, фыссыны æгъдæуттæ ахуыргæнгæйæ, скъоладзаутæ фæцалх ваййынц ныхасы мыртæ хъусын æмæ дзурын, кæрæдзийæ сæ хицæн кæныныл. Базонынц хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ, сæ хицæндзинæдтæ, цавдон æмæ æнацавдон хъæлæсонтæ, зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ.

Дамгъæтæ ахуыр кæныны рæстæг, æрмæг фидар кæнгæйæ дæр æмæ фæлхат кæнгæйæ дæр, стыр ахæдзындзинад ис дзырды мырон-дамгъон анализæн, скъоладзауты хъусын ахуыр кæнынæн, раст фыссыныл сæ фæлтæрынæн.

Скъоладзаутæ хъуамæ бамбарой, дзырдтæ мыртæй арæст кæй сты, мыртæ дзургæ æмæ хъусгæ кæй кæнæм, фысгæйæ мыртæ дамгъæтæй нысангонд кæй цæуынц. Тынг ахсджиаг у, цæмæй скъоладзаутæ бамбарой, дзырды иу мыр æндæрæй ивгæйæ, йæ нысаниуæг дæр ивд кæй æрцæуы, уый.

Æмхъæлæсон у хъæлæсон у-йæ иртасын; мыртæ фысгæйæ раст бæрæг кæнын, кæрæдзийæ сæ иртасын.

Фыццаг æмæ дыккаг кълæсты бындур æвæрд æрцауы мыртæ æмæ дамгъæтæ раст дзурыны æмæ фыссыны куыстæн. Дарддæр, уæлдæр кълæсты, ацы куыст хъæуы фæбæстондæр æмæ фауæрæхдæр кæнын; вазыгджындæр æрмæгæй пайдагæнгæйæ, скъоладзауты зонгæ хъæуы хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты классификациимæ.

Дзырд. Райдайæн кълæсты æвзаджы урокты дзырд æвзæрст цауы куыд лексикон æмæ грамматикон иуæг. Цæмæй дзырд раст ныфффыссой, уый тыххæй йын зонын хъæуы йæ лексикон нысаниуæг. Уымæ гæсгæ æппæт урокты дæр кæнын хъæуы дзырдуатон куыст. Хъуамæ ахуыргæнаг пайда кæна дзырдты нысаниуæг бацамоныны алыхуызон мадзæлтгæй.

Дзырдуатон куыстæн стыр нысаниуæг ис, уымæ гæсгæ дзырд скъоладзауты ныхасмæ бахауы йæ 'ппæт бастдзинæдтæ хынцгæйæ, уыдон сты: дзырдты æхсæн синонимон, антонимон, омонимон ахастдзинæдтæ; хъуыдыйады мидаг дзырдты бастдзинæдтæ.

Фыццаг къласы скъоладзаутимæ кусгæйæ пайдагонд цауынц грамматикон æмбарынадтæ: «предмет», «предметы æууæл», «предметы архайд».

Дзырдуатон куыст бæлвырд уагмæ гæсгæ арæзт куы цауа, уæд уый ахъаз у скъоладзауты раст дзурын æмæ æнæрæдыдæй фыссын ахуыр кæнынæн.

Хъуыдыйад. 1–къласы хъуамæ скъоладзаутæ базоней текст хицæн хъуыдыйæдтыл дих кæнын.

Скъоладзаутæ ахуыр кæнынц хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ æвзарыныл; хъуыдыйадæй дзырdbæстытæ рахицæн кæнынл.

Хъуыдыйад ахуыргæнгæйæ, иу къласæй иннæмæ æрмæг кæны вазыгджындæр, зындæр; скъоладзаутæн фылдæр æрмæг лæвæрд цауы хибарæй кусынæн; алыхуызон схемæтæм гæсгæ хъуыдыйæдтæ аразынæн.

Синтаксисыл куыст цауы æвзаджы урокты, æппæт программон æрмæг ахуыргæнгæйæ дæр.

Орфографион раиртæстытæ æмæ растфыссынады æгъдæуттæ амынд цауынц скъоладзауты хуымæтæг грамматикон зонындзинæдтыл, æнцойгæнгæйæ.

Растфыссынадыл кусгæйæ хъуамæ æххæстгонд цауой алыхуызон фæлтæрæнтæ: дзырдуатон-орфографион; ахуыргæнаджы кастмæ хъусгæйæ фыссын; цы бахъуыды кодтой, уый ныфффыссын; чиныгæй рафыссын æмæ аф. д.

Урокты фæлтæрæнтæ æххæст кæнын хъæуы куыд фысгæйæ, афтæ дзургæйæ дæр, куысты хуызтæ ивгæйæ; темæ амонгæйæ, пайда кæнын хъæуы грамматикон хъæзтытæй, алыхуызон дидактикон æрмæгæй, уæд сывæллæттæ тынг нæ фæллайдысты æмæ æрмæг хуыздæр æмбардысты.

Скъоладзауты зонындзинæдтæ сбæлвырд кæнын æмæ сын раст аргъ скæнын – уый у ахуырмæ разæнгардгæнæн мадзæлтгæй иу.

Зонындзинæдтæ сбæрæг кæнын сæйрагдæр фысгæ куысты хуызтæ сты: контролон сфыст, диктанттæ грамматикон хæслæвæрдтимæ, изложенитæ, алыхуызон сфæлдыстадон куыстытæ.

Ныхасы рæзтыл куыст. Ирон æвзаджы урокты сæйрагдæр нысантай иу у скъоладзауты иумæйаг рæзтыл куыст. Ардæм хауы дзырдудатон сконд хъæздыг кæнын, ныхасы культура æмæ сфæлдыстадон хъуыдыкæнынад рæзын кæнын.

Грамматикон зонындзинæдтæ æмбаргæ æмæ бæстонаыл нымæд цæудзысты, скъоладзаутæ сæ дзургæ æмæ фысгæ ныхасы, сфæлдыстадон куыстыты куы пайда кæной, æрмæстдæр уæд.

скъоладзауты ныхас литературон нормæтæм гæсгæ аразын; ахуыргæнæджы фæрстытæн раст аив дзуæппытæ дæттын; зонгæ аргъау, кæнæ цыбыр радзырд текстмæ хæстæг, ома мацы дзы фæуадз, йæ хæйттæ йын ма сæмхæццæ кæн, афтæмæй радзурын (кæнæ ахуыргæнæджы фæрстытæм гæсгæ);

иу нывмæ, кæнæ цалдæр нывмæ гæсгæ хъуыдыйæдтæ кæнæ радзырд æрхъуыды кæнын; хъуыдыйæдтæ, кæнæ текст бакæсгæйæ, фæрстытæн дзуæппытæ дæттын, дзургæйæ дæр æмæ фысгæйæ дæр.

Уыци-уыцитæ æмæ æмбисæндты мидис, куыд æй æмбарынц, афтæ радзурын, ныффыссын.

Хи хъуыдытæ загъынмæ арæхсын, иннæ скъоладзауты дзуæппытæм, раныхæстæм лæмбынæг хъусын зонын; Æнæзонгæ дзырдтæ иртасын æмæ сын сæ нысаниуджытæ бæлвырд кæнын (дзырдудаты сæ фенын, искай бафæрсын).

Фыстæг, уацхъуыд ныффыссын зонын; агъуыст, уарзон хъазæн, царæгой æрфыссынмæ арæхсын.

Скъоладзаутæ хъуамæ зоной тексты мидис æвзарын; хицæн хæйттыл æй дих кæнын; текстæн райдайæн, кæнæ кæрон æрхъуыды кæнын; бæлвырд темæмæ гæсгæ радзырд æрхъуыды кæнын.

– **Этикетон ныхас**

Ныхасы этикайыл дзургæйæ скъоладзаутæн амынд цæуынц хи хорз дарыны æгъдауттæ царды алы уавæрты дæр. Ацы куыст кæнæн ис грамматикайæ цыфæнды æрмæг амонгæйæ дæр.

Сыгъдæгфыссынад. 1æм къласы ирон æвзаг ахуыр кæныны сæйраг хæстæй иу у каллиграфон æгъдауæй раст æмæ сыгъдæг фыссынад. Ацы куыстæн 1-аг къласы кæрон æмæ хъуамæ алы къуыри дæр лæвæрд цæуа сæрмагонд урок.

Ацы урокты иумæйаг куысты хуызтæй уæлдай кæнæн ис хибарæй куыстытæ дæр.

Сыгъдæгфыссынадæн лæвæрд фæлтæрæнтæ хъуамæ баст уой урочы цы грамматикон æрмæг ахуыргонд цæуы, уымæ; сæ растфыссынад зын бахъуыдыгæнæн кæмæн у, ахæм дзырдтимæ, вазыгджын æрмæгимæ. Уыцы иу растæг куыст цæуы дамгъæты растфыссынад æмæ сыгъдæгфыссынадыл.

Ахуыргæнæг хъуамæ йæ хъус дара, скъоладзаутæ куыд бадынц, ручкайыл куыд хæцынц, сæ тетрадтæ куыд æвæрд сты, уымæ.

Программайы лæвæрд цæуы дзырдудат. Уырдаæм хаст æрцыдис, стыр тексттæ саразæн кæй фæрцы ис, дзырдты ахæм чысыл къордтæ. Ацы дзырдудат баххуыс уызæн скъоладзаутæн сæ хъуыдытæ раст, аив æмæ бæлвырд дзурынæн.

Дзырдудат аразгæйæ нымæд æрцыдысты иумæйаг принциптæ: æрмæг æвзæрст æрцыд дзырдты хъæугæдзинадмæ гæсгæ; лексикон иуæгты иудзинад

хынцгайæ; сывæллæттæн сæ карма гæсгæ куыд æнцондæр æмбарæн сты, уымæ гæсгæ.

Дзырдтæ лавæрд цæуынц ныхасы хæйттыл дихгондæй.

Фыццаг къласы дзырдтуатмæ хаст æрцыдысты цæрæгойты, сырдты æмæ мæргъты нæмттæ; афæдзы афонты, къуырийы бонты нæмттæ; хæстæгдзинады терминтæ æмæ æнд.; æууæлавдисæг дзырдтæ, архайдæвдисæг дзырдтæ; хуымæтæг нымæцонтæ.

Алы урочы дæр скъоладзаутæ хъуамæ базоной 4–5 ног дзырды, уый фæстæ, иннæ урокты уыцы дзырдтæ фæлхатгонд цæуой алыхуызон куысты хуызты æмæ фæлтæранты, цæмæй сæ хуыздæр бахъуыды кæной, уый тыххæй.

Дзырдуат
скьоладзауты ныхасы рæзтыл кусынаен
спайда кæнинаг дзырдтæ

Фыццаг кълас
Номдартæ

Не скьола: ахуыргæнæг, ахуыргæнинаг, бандон, бæрæггæнæн, дуар, кълас, партæ, скъапп, стьол, фыссæн фæйнаг.

Ахуыргæнæн дзауматæ: кърандас, пьартфел, растхахгæнæн, ручкæ, тетрад, фыстхалæн, чиныг.

Бинонтæ: æрвад, æфсымæр, баба, бинонтæ, мад, нана, фыд, хæрæфырт, хо.

Адаймаджы буары хæйттæ: æвзаг, æрфыг, дæндаг, дзых, къах, къух, роцьо, рус, сæр, фындз, хъус, цæсгом, цæст.

Уæлæдарæс: кæлмæрзæн, кофтæ, къаба, палто, сæрбæттæн, хæдон, хæлаф, худ, хъуырбæттæн.

Хæдзарон фос: байраг, бæх, гæды, гогыз, карк, куыдз, род, сæгъ, сæныкк, уæрыкк, фос, фыс, хуы, хъуг, хъыбыл.

Хæдзарон мæргътæ: бабыз, гогыз, карк, уасæг, цъиу.

Сырдтæ: арс, бирæгъ, Домбай, зыгъарæг, рувас, тæрхъус, тигр.

Халсартæ: булкъ, джитъри, картоф, къабуска, нуры, пъæмидор, уырыдзы, хъæдур, хъæдындр, цæхæра.

Дыргътæ: алтъами, æхсынцъы, бал, кæрдо, къомси, курага, фæткъуы, чылауи.

Гагадыргътæ: æрыскъæф, дзедыр, мæнæргъы, уагъылы, хъæлæрдзы, хъалгъæн.

Къуырийы бонтæ: къуырисæр, дыццаг, æртыццаг, цыппæрæм, майрæмбон, сабат, хуыцаубон.

Афæдзы афонтæ: зымæг, уалдзæг, сæрд, фæззæг.

Æрдзы фæзындтæ: арвæрдын, æхсæв, бон, дымгæ, къæвда, мит, уарын.

Мæйты нæмттæ: тъæнджы мæй, æртхъирæны мæй, тæргæйтты мæй, хуымгæнæны мæй, зæрдæвæрæны мæй, хурхæтаны мæй, сусæны мæй, майрæмы мæй, рухæны мæй, кæфты мæй, Джеоргуыбайы мæй, цыппурсы мæй.

Терминтæ: ёмхъёлёсон мыр, баст ныхас, дамгъё, дзургё ныхас, мыр, ныхас, сёргонд, стьёлф, уёнг, фарсты нысан, хъёлёсон мыр, хъёры нысан, хъуыдыйад, цавд.

Миногонтæ

Æрвхуыз, кæрдæгхуыз, копрадзхуыз, морæ, урс, сау, сырх, морæ, цъæх.

Мивдисджытæ

Ауыгъд у, ахуыр кæнын, æвдисын, æфснайын, æххуыс кæнын, æхсын, бадын, кæсын (чиныджы), кусын, лæууын, нымайын, сæрфын, сбад, сыст, сыгъдæг кæнын, тонын, уарзын, уынын, фыссын, хæрын, цæрын, цæуын, цы ми кæнын?

Нымацонтæ

Иу, дыууæ, æртæ, цыппар, фондз, æхсæз, авд, аст, фараст, дæс, иуæндæс, дыууадæс, æртындæс, цыппæрдæс, фынддæс, æхсæрдæс. Æвддæс, æстдæс, нудæс, дыууын.

Æнафæхицæнгæнгæ иуæгтæ.

Дзырд дæттын. Бæстæ сæрыл сисын. Дæ бон хорз. Дæ изæр хорз. Комма кæсын. Ныййарæг зæхх. Салам дæттын. Худагæй мæлын.

1-аг кълас

(Къуыри – 3 сах. æдæппæт – 102 сах.)

I. Æвзаджы компетенци

1.1. Графика æмæ орфографи

Дамгъæты элементтæ фыссын, дамгъæтæ æмæ уæнгтæ фыссынмæ бацæттæ кæныны тыххæй.

Дамгъæтæ æмæ дамгъæты иугæндтæ фыссын, мырон анализ кæнын фысгæйæ æмæ къухфыст дзырдтæ уæнггай фыссын, дамгъæтæ кæрæдзиуыл бæттын. Хъуыдыйæдтæ фысгæйæ дзырдты дамгъæтæ кæрæдзийы фæстæ раст æвæрын зонын, растфыссынадæн хорз бындур сæвæрыны тыххæй, фæлтæрагтæ кæнын.

Сæ мыртæ дамгъæтæй кæмæн нæ хицæн кæныны, ахæм дзырдтæй конд цыбыр хъуыдыйæдтæй диктант фыссын (ахуыры азы кæронмæ æввахс); цы ныффыссой сабитæ, уый бакæсын дæр куыд зоной.

Фысгæйæ арæх кæнын хъæуы дзырдæн уæнгон анализ, цæмæй сывæллæттæ дамгъæтæ раст фыссой, иу дамгъæ иннæйæ ма ивой. Кæнын хъæуы уæнгтæй дзырдтæ аразыны хъæзтытæ. Ахуыры дзы кæронмæ сывæллæттæ рахизынц уæнггай кастæй æнæхъæн дзырдтæ кæсынмæ. Ацы рæстæджы куыстытæй ахсджиæгдæр у къухфыст текст кæсын базонын. Чиныджы кæсгæйæ сывæллæттæ ахуыр кæнынц фыссыныл дæр.

Сахуыр хъæуы сывæллæтты фæйнагæй æмæ чиныгæй æнæхъæн дзырдтæ æмæ цыбыр хъуыдыйæдтæ рафыссыныл. Фæлварын хъæуы уæнгон, дзырдунтон диктанттæй уæлдай ма хуымæтæг хъуыдыйæдтæй арæст диктанттæ фыссыныл.

Хъуамæ базоней раст æмæ рæсугъд фыссын. Сæ хæс у, дзырдтæн æмæ хъуыдыйæдтæн ахуыргæнæджы æххуысæй уæнгон-мырон анализ скæнын. Хъуамæ сахуыр уой къухфыст кæнæ чиныджы мыхуыргонд текст рафыссыныл. Ахъаззаг куыст у 2–4 дзырдæй арæст хъуыдыйæдтæй диктанттæ фыссын.

Стыр дамгъæ фыссын хъуыдыйады райдайæны. Стыр дамгъæйæ кæд пайда кæнын хъæуы, уый æмæ хъуыдыйады кæрон стъæлф æвæрын зонин. Фарстон æмæ хъæрон нысан хъуыдыйады кæрон æвæрын зонин. Стыр дамгъæ адæймæгты нæмтты, фыды нæмтты, мыггæгты. Стыр дамгъæ фосы нæмтты. Стыр дамгъæ бæстæты, горæтты, хъæуты, кæмтты, дæтты æмæ уынгты сæрмагонд нæмтты.

1.2. Фонетикæ

Скъоладзаутæ хъуамæ базоней хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ кæрæдзийæ иртасын, дзырдтæн уæнгон-мырон анализ кæнын, сæ мырты нымæц сын сбæлвырд кæнын. Цавдон уæнг ссарын, дамгъæтæ æмæ уæнгтæй дзырдтæ аразын.

Скъоладзауты ахуыр кæнын мыртæ раст æмæ сыгъдæг дзурын:

- мыртæ [а], [æ] æмæ [ы] кæрæдзийæ иртасын;
- æмхъæлæсонтæ: хъ, къ, тъ, цъ, чъ, гъ, дж, дз зонин;
- æмхъæлæсонты дæргъвæтиндзинад: тт, сс, мм, лл, рр, пп;
- æмхъæлæсонтæ с-з, с-ш, з-ж, ж-ш, ч-дж, дз-з кæрæдзийæ иртасын, раст сæ дзурын.

Скъоладзауты фонематикон хъусынадыл кусын: дзырды райдиан, астæу æмæ кæронæй мыр рахицæн кæнын зонин.

Сыгъдæг дзурыныл ахуыр кæнын.

Хъуамæ зоной орфоэпийы домæнтæ æмæ æгъдæуттæй пайда кæнын.

Лексикæ

Ахуырдауты дзырдтуат парахат кæнын сывæллæтты царды цаутыл дзургæйæ.

Антонимтæ, синонимтæ, бирæнысанон дзырдтæ кæрæдзийæ иртасын (практикон æгъдауæй).

Грамматикæ

Хъуыдыйад. Текст. Фæрстытæ *чи?* æмæ *цы?*-йæн дзуапп цы дзырдтæ дæттынц, уыдон кæрæдзийæ иртасын. Стыр дамгъæ адæймæгты нæмтты æмæ мыггæгты. Стыр дамгъæ фосы нæмтты. Фæрстытæ *цы ми кæны?* *цы кæны?* – йæн дзуапп цы дзырдтæ дæттынц, уыдон иртасын. *Цыхуызæн?* *цæвæр?* – æн дзуапп цы дзырдтæ дæттынц, уыдон иртасын.

Программæйы мидис

Абетæ ахуыр кæныны рæстæджы сæйраг нысантæ сты:

- сывæллæтты хъусын æмæ иронау дзурын ахуыр кæнын; кæрæдзиуыл баст ныхасы хуызты руаджы сæ фæлтæрын хъусын æмæ дзурын, кæсын æмæ фыссыныл;
- сабиты ахуыр кæнын сæ ныхасы ирон æвзагæй пайда кæнын;
- парахат кæнын сабиты активон æмæ пассивон дзырдтуат, грамматикон ныхасы арæзт бамбарын кæнын;

– рæзын кæнын иумæйаг арæхстдзинæдтæ æмæ фæлтæрддзинад чиныг æмæ текстимæ кусынаен (сæйраг хъуыды рахицæн кæнын, æнцойгæнаен дзырдтæ ссарын, фæрстытæн дзуапп дæттын).

Абетæ ахуыр кæныны рæстæг дих кæны 3 этапыл:

- 1) бацæттæгæнаен рæстæг;
- 2) дамгъæтæ ахуыр кæныны рæстæг;
- 3) рацыд æрмæг бафидар кæныны рæстæг.

Бацæттæгæнаен рæстæг

Бацæттæгæнаен рæстæджы сæйраг нысантаæ сты: сабитæн рæзын кæнын сæ фонематикон хъусынад, артикуляцион фæлтæрддзинад ныхасы рæзт.

Ацы рæстæг фылдæр хъусдард хъуамæ цæуа ныхасы рæзтыл куыстмæ. Уæлдайдæр та ахæм хуызтæм, куыд аудировани (хъусын æмæ æмбарын) æмæ дзурынад (диалог æмæ монолог).

Сабитæ ахуыр кæнынц нывтæм гæсгæ дзырдтæ æвзарын, дзырдæн схемаæ кæнын (æвдисын хъæлæсон мыртæ, уæнгты нымæц, цавд), нывтæм гæсгæ хъуыдыйæдтæ æмæ гыццыл радзырдтæ аразын, хъуыдыйæдтæ схемæты хуызы æвдисын.

Бацæттæгæнаен рæстæг сывæллеттæ зонгæ кæнынц программæмæ гæсгæ сын цы цыбыр зонинагтæ лæвæрд цæуы, уыдонимæ: ахуыргæнаен дзауматтимæ, афæдзы афонтимæ, 20 онг нымадимæ, хæдзары фос æмæ æнд. Чысыл æмдзæвгæтæ ахуыр кæнынц наизустъ. Зонгæ кæнынц ног аргъæуттимæ.

Сывæллеттæ зонгæ кæнынц ахæм æмбарынадтимæ, куыд ныхас, хъуыдыйад, дзырд, уæнг, цавд, хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон, зылангон æмæ æзылангон мыртæ.

1. Цы у ныхас (дзургæ æмæ фысгæ ныхас) – иумæйаг æмбарынад.
2. Ныхас хъуыдыйæдтыл дих кæнын.

Хъуыдыйад.

Хъуыдыйад æмæ дзырд.

Хъуыдыйад дзырдтыл дих кæнын графикон схемæты руаджы.

Дзырд. Уæнг. Цавд. Мыр.

Дзырд. Дзырды цал уæнджы ис.

Цавд. Цавдон æмæ æнæцавдон уæнг.

3. Мыр дзырдæй рахицæн кæнын.

Хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ.

Дзырдæн мырон-уæнгон анализ кæнын.

1. Стъæлф, фарсты æмæ хъæры нысантаæ хъуыдыйады кæрон.
2. Рацыд æрмæг бафидар кæнын.

1.3. Дамгъæтæ ахуыр кæнын, кæсын æмæ фыссын, ныхасы рæзтыл куыст.

Скъоладзаутæ хъуамæ базоной хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ кæрæдзийæ иртасын, дзырдтæн уæнгон-мырон анализ кæнын, сæ мырты нымæц сын сбæлвырд кæнын. Цавдон уæнг ссарын, дамгъæтæ æмæ уæнгтæй дзырдтæ аразын. Уæнггай æнæкбъуылымпыйæ раст æмæ æмбаргæ кастыл фæлтæраентæ кæнын. Хъæлæсы уагмæ гæсгæ цыбыр хъуыдыйæдтæ æмæ тексттæ (25–30 дзырды иу минутмæ) раст кæсын.

Кæсыныл ахуыр кæнын райдайынц тыхджын, æмхуызон чи хъуысы, ахам хъæлæсонтæй æмæ сонорон æмхъæлæсонтæй. Сындæггай, иу этапæй иннаемæ дзырдтæ кæнынц вазыгджындæр, фæзыны дзы æмхъæлæсонты фембæлд, мыртæ æмæ дамгъæты хицæндзинадтæ. Аив æмæ раст кæсынаен æххуыс у хъуыдыйæдтæн æмæ дзырдтæн схематæ аразын, дзырдбдыдтæ, ребустæ кæнын, логикон хæслæвæрдтæ, дзырдтæ цæджындзгай кæсын, вазыгджындæр кæнгæйæ. Абеты æрмæг зонгæ кæны сабиты дзургæ ныхасы алыхуызон формæтимæ: антонимтимæ, синонимтимæ, бирæнысанон дзырдтимæ.

Дамгъæтæ ахуыр кæныны рæстæг активонæй цæуы куыст кæсын æмæ фыссыныл, ныхасы рæзтыл.

Дамгъæтæ амонны фæтк бæрæггонд цæуы ныхасы сæ арæхдзинадæй.

а у о и ы æ е

м н р с у т

х д л

к й г з б

ф ц

в ь гъ п къ дз хъ

ж дж ть

ць ч чь пь

ь э ю я ё

ш щ

Дамгъæтæ ахуыр кæныны рæстæг куыст цæуы кæсын æмæ фыссын базоныныл æмæ йæ хæстæ сты ныхасы мыртæ хъусын æмæ дзурын зонын, сæ дамгъæтæ сын кæсын æмæ фыссын зонын, чысыл æнцонаембарæн тексттæ хъæрæй уæнггай кæсын. Цы тексттæ бакастыты, уыдонмæ гæсгæ ахуыргæнæджы фæрстытæн дзуæппытæ дæттын.

Фыццагæм къласы кæсын æмæ фыссын ахуыр кæныны куыст арæзт цæуы мырон аналитикон-синтетикон методæй. Хъусгæйæ ныхасы мыртæ иртасын, сæ алыхуызондзинад, сæ хъæд (мыр хъæлæсон у æви æмхъæлæсон, зылангон æви æзылангон, хуымæтæг æви дæргъæтин æмæ афтæ дарддæр). Ахам методæй кусгæйæ, сывæллæттæ цыбыр рæстæгмæ райсынц тагъд, æмбаргæ касты æмæ раст фыссыны фæлтæрддзинад.

Дамгъæтæ ахуыр кæныны рæстæг ахуыргæнæг хъуамæ архайа, цæмæй сывæллæттæ кæсой уæнггай, дамгъæгай нæ, фæлæ. Уæнггай кæсгæйæ, скъоладзаутæ фæцалх уыдзысты раст æнæкбъуылымпы кастыл.

Кæсыны æрмæджы фæрцы сывæллæттæ хъуамæ базоной æмбаргæ ныхас кæнын, сыгъдæг дзурой мыртæ æмæ сæ раст кæсой хъæлæсы уагмæ гæсгæ. Ома арæхсой, хъæлæс кæм хъæуы, уым фæбæрзонддæр кæнæ фæныллæгдæр кæнынмæ.

Сывæллæттæ ахуыр кæнынц ахуыргæнæгмæ хъусын, йæ амындтæ йын æмбарын, æмæ æнæ искай æххуысæй хъуыды кæнын. Зонгæ кæнынц сæ алыварсы царды æнцондæр æмбарæн цаутæ æмæ æрдзы фæзындтимæ.

II. Ныхасы компетенци

2.1. Ныхасы сферæтæ æмæ тематикæ

1. Æхсæнадон-цардыуагон сферæ

Нæ райгуырæн бæстæ.

Бинонтæ. Хæдзар. Хæдзары æгъдау. Уазæгдон. Сабиты уат.

Цæхæрадоны æмæ дыргъдоны. Дыргътæ æмæ халсартæ.

Хæдзарон æмæ хъæддаг цæрæгойтæ.

2. Ахуырадон-фæллойдон сферæ

1 сентябрь – Зонындзинæдты бæрæгбон. Мæ фыццаг чиныг – «Абетæ». Иумæйаг хабæрттæ ныхасы тыххæй. Фыссынады равзæрдзы истори.

Дзургæ æмæ фысгæ ныхас; диалог æмæ монолог.

Скъола. Нæхи цæттæ кæнæм скъоламæ. Кълас. Ахуыргæнæн дзауматæ. Сывæллæтты хъæзтытæ. Нымад.

3. Æхсæнадон-фæллойдон сферæ

Афæдзы афонтæ æмæ æрдзы нывтæ. Мæйтæ. Къуырийы бонтæ. Боны фæтк.

Уæлæдарæс æмæ къахыдарæс.

Бæрæгбæттæ. Хи дарыны æгъдæуттæ.

4. Æхсæнадон-культурон компетенци

Ахуырдаутæ хъуамæ зоной нæ Райгуырæн бæстæ æмæ нæ республикæйы нæмттæ: Уæрæсе, Ирыстон, уыдонæн сæ сæйраг горæтты нæмттæ Дзæуджыхъæу, Мæскуы, горæтты æмæ хъæуты, дæтты нæмттæ, æмбисæндтæ, ирон поэтты æмдзæвгæтæ.

2.2. Коммуникативон арæхстдзинæдтæ

2.2.1. Дзурын. Диалогон ныхас

Этикетон ныхас: салам дæттын, фæндараст, арфæ раканын, бадзырд (обращение); ныхасы хицæндзинæдтæ зонгæ æмæ æнæзонгæ адæймæгтимæ, æмгæрттæ æмæ хистæртимæ, сабитимæ. Ныхасы (общение) хицæндзинæдтæ скъолайы, къласы, уынджы. Хи дарыны æгъдæуттæ лæвæрттæ исгæйæ æмæ дæтгæйæ. Арфæ кæнын гуырæн бон кæнæ æндæр бæрæгбæтты фæдыл .

2.2.2. Дзурын. Монологон ныхас

Дзырдæн йæ мидис æмæ йæ формамаæ цæстдарын. Ныхасы формагæтæ: уац, ныхас, сидт, курдиат, фарст, бадзырд (обращение) æмæ афтæ дарддæр.

Ныхасы фæрæзтæ (речевые средства): мелодикæ, логикон цавд, паузæ, хъæлæсы тембр, хъæлæсы темп, архæйдтытæ (ахуыргæнæг пайда кæны терминологийæ). Нывтæм гæсгæ хъуыдыйæдтæ æмæ гыщыл радзырдтæ хъуыды кæнын. Хи ныхæстæй аргъæуттæ æмæ чысыл радзырдтæ дзурын.

2.2.3. Ныхасмæ хъусын æмæ йæ æмбарын

Райдайæн скъолайы ахуыргæнæг хъуамæ сахуыр кæна сывæллæтты, цы хъусынц, уый æмбарыныл, хъуамæ зоной сæ алыварс царды хуымæтæгдæр цаутæ бæстон рагом кæнын.

Арæх хонын хъæуы сабиты экскурситы, æмæ сæ ахуыр кæнын сæ алыварс æрдзмæ цæст дарыныл.

2.2.4. Кæсын

Уæнггай æнæкъуылымпыйæ раст æмæ æмбаргæ кастыл фæлтæрæнтæ кæнын. Хъæлæсы уагмæ гæсгæ цыбыр хъуыдыйæдтæ æмæ тексттæ (25–30 дзырды иу минутмæ) раст кæсын.

Кæсыныл ахуыр кæнын райдайынц тыхджын, æмхуызон чи хъуысы, ахæм хъæлæсонтæй æмæ сонорон æмхъæлæсонтæй. Сындаггай, иу этапæй иннаемæ дзырдтæ кæнынц вазыгджындæр, фæзыны дзы æмхъæлæсонты фембæлд, мыртæ æмæ дамгъæты хицæндзинаедтæ. Аив æмæ раст кæсынæн æххуыс у хъуыдыйæдтæн æмæ дзырдтæн схемæтæ аразын, дзырдбыдтæ, ребустæ кæнын, логикон хæслæвæрдтæ, дзырдтæ цæджындзгай кæсын, вазыгджындæр кæнгæйæ.

Кæсын æмæ фыссын ахуыр кæныны куыст арæзт цæуы уыцы иу рæстæг, ома, скъоладзаутæ, кæнынц кæсгæ дæр æмæ фысгæ дæр уыцы иу урочы. Фыссын æмæ кæсыны уроктæ арæзт цæуынц иу темæмæ гæсгæ.

2.2.5. Фыссын

Сывæллæттæн бацамонын фыссыны æгъдæуттæ: фысгæйæ раст бадын, тетрад партæйыл раст æвæрын. Базонгæ сæ кæнын къухфыстимæ: къухфысты цъар, къухфысты сыфтæ, фарс, рæнхъ, къухфысты хæххытимæ, кърандас æмæ ручкæимæ, уыдонæй куыд пайда кæнын хъæуы, уыимæ.

Фыссыны фæлтæрæнтæ кæнын исты нывæфтыдтæгæнгæйæ дæр (ныв кæнын, лыстæг хæххытæ кæнын алырдæм, контурмæ гæсгæ хахх зылын, дамгъæты элементтæ фыссын), цæмæй къух æмæ къухы æнгуылдзтæ фыссынмæ сфæлтæрой, уый тыххæй.

Ахæм фæлтæрæнтæ кæнгæйæ, сабитæ сæхи цæттæ кæнынц фыссынмæ дæр, ахуыр кæнынц ручкæйыл хæцын, фысгæйæ партæйыл раст бадын æмæ дамгъæйы элементтæ фыссын.

III. Сæйраг домæнтæ сывæллæтты зоньндзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæм

Фыццаг къласы ахуыргæнинæгтæ хъуамæ базоной мыртæ æмæ дамгъæтæ, сæ хицæндзинæдтæ (мыр хъусæм æмæ дзурæм, дамгъæ – фыссæм æмæ уынаем). Сабитæ дамгъæтæ куы базоной, уæд хъуамæ рахизой уæнггай кастæй æнæхъæн дзырдтæ кæсынмæ.

Ахуырдаутæ хъуамæ сахуыр уой фæйнагæй æмæ чиныгæй æнæхъæн дзырдтæ æмæ цыбыр хъыдыйæдтæ раст рафыссын.

Текст æмæ хъæлæсы уагмæ гæсгæ сывæллæттæ хъуамæ раст кæсой, ома арæхсой, хъæлæс, кæм хъæуы, уым фæбæрзонддæр кæнæ фæныллæгдæр кæнынмæ, аргъæуттæ кæнæ цыбыр радзырдтæ хи ныхæстæй дзурынмæ, нывмæ гæсгæ чысыл радзырд æрхъуыды кæнынмæ, чысыл æмдзæвгæтæ наизустæ ахуыр кæнынмæ.

Ахуыры азы кæронмæ ахуырдаутæ хъуамæ зоной:

- дзырды мидæг мыр рахицæн кæнын;
- хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонтæ кæрæдзийæ иртасын;
- дзырды цавд сæвæрын; стыр дамгъæйы растфыссынад;
- чиныгæй æмæ фæйнагæй дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ раст рафыссын;
- хуымæтæг диктанттæ æнæ рæдыдæй фыссын.

Ахуыры азы кæронмæ ахуырдаутæ хъуамæ арæхсой:

- ахуыргæнæг æмæ æмкъласонтимæ ныхас кæнынмæ, сæ фæрстытæн сын дзуæппытæ дæттынмæ;
- пайда кæной ныхасы алы хуызтæй – скъолайы, къласы, сывæллæттимæ, хистæртимæ;
- хъæлæсыуагæй раныхасы нысаны ивддзинæдтæ (различия в цели высказывания) æвдисынмæ;
- дзырды схемæ предметы номимæ æрæмных кæнынмæ, дзырдтæн, хъуыдыйæдтæн схемæтæ кæнынмæ;
- дзырдты мыртæ хицæн кæнынмæ: хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонтæ; зылангонтæ æмæ æзылангонтæ;
- дзырд уæнгтыл дих кæнынмæ;
- раст æмæ æмбаргæ каст кæнынмæ цыбыр текст æнæхъæн дзырдгай, зын дзырдтæ; ивазгæ уæнггай 20–30 дзырды иу минутмæ кæсынмæ;
- дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ мыхуыргонд æмæ къухфыст текстæй фыссынмæ; стыр æмæ гыццыл дамгъæтæй раст пайда кæнынмæ. Фысгæйæ дамгъæтæ кæрæдзийæ хицæн кæнынмæ.

Къæлиндарон тематикон пълан
1-æм кълас

№	Тематæ	Ныхасы рæзтыл куыст	Сæхæттæ	Нымæц
1.	1-æм сентябрь-ног ахуыры азы. Зонындзинæдты бæрæгбон. «Абетæ»-йы чиныг – фыццаг ахуыргæнæн чиныг ирон æвзагæй. Ныхас.			
2.	Ахуыргæнæн дзаумæттæ. Дзырд.			
3.	Нæ хæдзар. Дзургæ æмæ фысгæ нихас. Иумæйаг æмбарынад: хъуыдыйад.	Нæхи цæттæ кæнæм скъоламæ. Райсом – скъоламæ. Нæ кълас. Мæ ахуыргæнæн дзауматæ.		
4.	Уæлæдарæс æмæ къахыдарæс. Хъуыдыйад æмæ дзырд.	Сывæллæтты хъæзтытæ æмæ хъазæнтæ.		
5.	Хæдзарон цæрæгойтæ æмæ мæргътæ. Хъуыдыйæдтæ æмæ дзырд.	Мæ бинонтæ. Професситæ. Хæдзар. Хæдзары æгъдау. Нæ цæлгæнæны. Хойрæгтæ. Мигæнæнтæ.		
6.	Хъæддаг цæрæгойтæ æмæ мæргътæ. Дзырд æмæ уæнг.	Халсартæ, дыргътæ æмæ гагадыргътæ.		
7.	Халсартæ. Дыргътæ. Уæнг. Мыр.	Хæдзарон фос æмæ мæргътæ.		
8.	Халсартæ. Дыргътæ. Хъуыдыйад. Дзырд. Уæнг. Мыр.	Хъæддаг сырдатæ æмæ цъиутæ.		
9.	Мæ Райгуырæн бæстæ. Дзæуджыхъæу. Мæскуы. Хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ.	Зымæг, уалдзæг, сæрд, фæззæг. Мæйтæ. Къуырийы бонтæ. Бон.		

Абетæ ахуыр кæныны урокты дæнцæн тематикон пълан

№	Ахуыр кæнæм дамгъæтæ - ахуыр кæнæм чиныджы кæсын.	Фыссын	Сæхæтты нымæц
1.	Хъæлæсон мыр [а], дамгъæтæ А,а .	Амонын гыццыл дамгъæ а фыссын. Амонын, стыр дамгъæ А куыд фысгæ у, уый.	
2.	Хъæлæсон мыр [и], дамгъæтæ И,и	Амонын гыццыл дамгъæ и фыссын. Амонын, стыр дамгъæ И куыд фысгæ у, уый.	
3.	Хъæлæсон мыр [о], дамгъæтæ О,о	Амонын гыццыл дамгъæ о фыссын. Амонын, стыр дамгъæ О куыд фысгæ у, уый.	
4.	Хъæлæсон мыр [у], дамгъæтæ У,у	Амонын гыццыл дамгъæ у фыссын. Амонын, стыр дамгъæ У куыд фысгæ у, уый	
5.	Хъæлæсон мыр [æ], дамгъæтæ Æ,æ	Амонын гыццыл дамгъæ æ фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Æ куыд фысгæ у, уый.	
6.	Хъæлæсон мыр [ы], дамгъæтæ Ы	Амонын гыццыл дамгъæ ы фыссын.	
7.	Æмхъæлæсон мыр [н], дамгъæтæ Н,н	Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ н фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Н куыд фысгæ у, уый.	
8.	Æмхъæлæсон мыр [р], дамгъæтæ Р,р	Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ р фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Р куыд фысгæ у, уый.	
9.	Æмхъæлæсон мыр [м], дамгъæтæ М,м Телевизор. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ м -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ м фыссын. Амонын, стыр дамгъæ М куыд фысгæ у, уый.	
10.	Æмхъæлæсон мыр [т], дамгъæтæ Т,т . Музыкалон инструментæ. Уæнг.	Амонын гыццыл дамгъæ т фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Т куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ	

	Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ м-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын.	т фыссын.	
11.	Æмхъæлæсон мыр [д], дамгъæтæ Д,д. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ д-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ д фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Д куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ Д,д фыссын.	
12.	Æмхъæлæсон мыр [с], дамгъæтæ С,с. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ с-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын. Резервон уроктæ.	Амонын гыццыл дамгъæ с фыссын. Амонын, стыр дамгъæ С куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ с-имæ дзырдтæ фыссын.	
13.	Æмхъæлæсон мыр [х], дамгъæтæ Х,х. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ х-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ х фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Х куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ х-имæ дзырдтæ фыссын.	
14.	Æмхъæлæсон мыр [г], дамгъæтæ Г,г. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ г-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ г фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Г куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ г-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
15.	Æмхъæлæсон мыр [у], дамгъæтæ У,у. Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ у-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ кæсын. Сабиты хъæзтытæ.	Амонын гыццыл дамгъæ у фыссын. Амонын, стыр дамгъæ У куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ у-имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
16.	Æмхъæлæсон мыр [к], дамгъæтæ К,к. Рацыд æрмæг бафидар кæнын. Хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон дамгъæтимæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ к фыссын. Амонын, стыр дамгъæ К куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ	

		к -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
17.	Æмхъæлæсон мыр [л], дамгъæтæ Л,л . Рацыд æрмæг бафидар кæнын. Хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон дамгъæтимæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ л фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Л куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ л -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
18.	Æмхъæлæсон мыр [ц], дамгъæтæ Ц,ц . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ ц -имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ ц фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Ц куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ ц -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
19.	Æмхъæлæсон мыр [з], дамгъæтæ З,з . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ з -имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ кæсын, дзырдарæзт бамбарын кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ з фыссын. Амонын, стыр дамгъæ З куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ з -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
20.	Æмхъæлæсон мыр [ф], дамгъæтæ Ф,ф . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ ф -имæ дзырдтæ, уæнгтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ ф фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Ф куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ ф -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
21.	Æмхъæлæсон мыр [й], дамгъæтæ Й,й . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ й -имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ й фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Й куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ й -имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
22.	Æмхъæлæсон мыр [б], дамгъæтæ Б,б . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ б -имæ дзырдтæ кæсын.	Амонын гыццыл дамгъæ б фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Б куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ б -имæ уæнгтæ æмæ дзырдтæ фыссын.	
23.	Хъæлæсон мыр [е], дамгъæтæ Е,е . Рацыд æрмæг бафидар	Амонын гыццыл дамгъæ е фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Е куыд фысгæ у, уый.	

	кæнын, дамгъæ е-имæ уæнгтæ, дзырдтæ кæсын.		
24.	Æмхъæлæсон мыр [в], дамгъæтæ В,в . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ в-имæ уæнгтæ, дзырдтæ кæсын.	Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæ В,в фыссын. Дзырдтæ æмæ уæнгтæ фыссын.	
25.	Дамгъæ ъ .	Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæ ъ фыссын. Дзырдтæ фыссын.	
26.	Æмхъæлæсон мыр [хъ], дамгъæтæ Хъ,хъ . Рацыд æрмæг бафидар кæнын, дамгъæ хъ-имæ дзырдтæ, радзырд кæсын.	Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ Хъ,хъ фыссын. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
27.	Дамгъæ ъ (хъæбæры нысан), дамгъæтæ: къ, хъ, гъ, тъ, пъ, чъ, цъ; к, г абарын къ, гъ -имæ, ацы дамгъæтимæ уæнгтæ, дзырдтæ кæсын. Дзырдтæй хъазт.	Бацамонын дамгъæ ъ фыссын. Дзырдтæ фыссын.	
28.	Æмхъæлæсон мыр [гъ], дамгъæтæ Гъ,гъ . Рацыд æрмæг бафидар кæнын. Дамгъæтæ г-гъ кæрæдзиуыл абарын дзырдв руаджы. Дамгъæтæй æмæ дзырдтæй хъазт.	Амонын гыццыл дамгъæ гъ фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Гъ куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæтæ г,гъ -имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
29.	Æмхъæлæсон мыр [дз], дамгъæтæ Дз,дз . Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын гыццыл дамгъæ дз фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Дз куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ Дз,дз фыссын. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
30.	Æмхъæлæсон мыр [ж], дамгъæтæ Ж,ж . Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын гыццыл дамгъæ ж фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Ж куыд фысгæ у, уый.	
31.	Æмхъæлæсон мыр [дж], дамгъæтæ Дж,дж . Мыртæ	Амонын гыццыл дамгъæ дж фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Дж	

	æмæ дамгъæтæ дз-дж кæрæдзиуыл абарын. Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	куыд фысгæ у, уый. Сывæллæтты ахуыр кæнын дамгъæтæ дз,дж-фыссын. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
32.	Æмхъæлæсон мыр [къ], дамгъæтæ Къ,къ . Мыртæ æмæ дамгъæтæ к-къ кæрæдзиуыл абарын.	Амонын гыццыл дамгъæ къ фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Къ куыд фысгæ у, уый.	
33.	Æмхъæлæсон дамгъæ ць .	Сывæллæтты амонын гыццыл дамгъæ ць фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Цъ куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ Цъ,ць фыссын.	
34.	Æмхъæлæсон мыр [ч], дамгъæтæ Ч,ч . Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын гыццыл дамгъæ ч фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Ч куыд фысгæ у, уый. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
35.	Æмхъæлæсон мыр [чъ], дамгъæтæ Чъ,чъ . Мыртæ æмæ дамгъæтæ чъ -ч кæрæдзиуыл абарын. Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын гыццыл дамгъæ чъ фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Чъ куыд фысгæ у, уый. Фæлварын сывæллæтты дамгъæтæ Чъ, чъ фыссыныл. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
36.	Æмхъæлæсон мыр [п], дамгъæтæ П,п . Дзырдтæ хъуыдыйæдтæ кæсын. Рацыд æрмæг бафидар кæнын. Кæсын тексттæ.	Амонын гыццыл дамгъæ п фыссын. Амонын, стыр дамгъæ П куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ п-имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
37.	Æмхъæлæсон мыр пъ, дамгъæтæ Пъ,пъ	Амонын гыццыл дамгъæ п фыссын. Амонын, стыр дамгъæ П куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ п-имæ дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	
38.	Æмхъæлæсон мыр [тъ], дамгъæтæ Тъ,тъ . Дзырдтæ, радзырд бакæсын ацы дамгъæтимæ. Рацыд æрмæг бафидар	Амонын гыццыл дамгъæ тъ фыссын. Амонын, стыр дамгъæ Тъ куыд фысгæ у, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ тъ-имæ дзырдтæ æмæ	

	кæнын.	хъуыдыйæдтæ фыссын.	
39.	Хъæлæсон мыртæ э,ю,я,ё дамгъæтæ э,ю,я,ё . Дзырдтæ æмæ радзырдтæ кæсын. Уырыссаг æвзагæй æрбайсгæ дзырдты кæй фыссæм, æмæ йæ куыд кæсын хъæуы, уый бамбарын кæнын. Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын гыццыл дамгъæтæ э,ю,я,ё фыссын. Амонын, стыр дамгъæтæ э,ю,я,ё куыд фысгæ сты, уый. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтимæ дзырдтæ æмæ уæнгтæ фыссын.	
40.	Æмхъæлæсон мыр [ж,ш,щ], дамгъæтæ Ж,Ш,Щ . Уырыссаг æвзагæй æрбайсгæ дзырдты (машинæ, шофер, Шура, Сашæ) куыд фыссæм, æмæ куыд кæсæм, уый бамбарын кæнын	Амонын гыццыл дамгъæтæ ж,ш,щ фыссын. Амонын, стыр дамгъæтæ Ж,Ш,Щ куыд фысгæ сты, уый.	
41	Дамгъæ ь (фæлмæны нысан) бæрæг кæны уырыссаг æвзагæй æрбайсгæ дзырдты æмхъæлæсонты фæлмæндзинад. Рацыд æрмæг бафидар кæнын.	Амонын дамгъæ ь (фæлмæны нысан) фыссын. Ахуыр кæнын сывæллæтты дамгъæтæ ь -имæ дзырдтæ æмæ уæнгтæ фыссын. Дамгъæ ь (хъæбæры нысан) æмæ ь (фæлмæны нысан) кæрæдзиуыл абарын. Дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ фыссын.	

№	Кæсын	Сæхæтты нымац	Фыссын	Сæхæтты нымац
1.	Чеджемты Геор. Къоста. Ныстуанта. Дзасохты Музафер.		Дзырд. Хъуыдыйад. Текст. Хъуыдыйад.Арх ацан нысантта хъуыдыйады.	
2.	Дидинаг.Дзугаты Геор.А-ло- лай.Редьярд		Уæнг.Дзырд ама уанг. Дзырдтæ иу рæнхъæй иннаемæ хæссын.	

	Киплинг.			
3.	Аланы сагуыт.Цгъойты Хазби.		Мырта ама дамгъата. Цамай хицан канынц мырта дамгъатай. Амхъаласон мырта дываргонд дамгъаты.	
4.	Аргъау. Арс,рувас ама бирагъ.		Ирон алфавит кана дамгъуат. Фæрстытæ чи? æмæ цы?-йæн дзуап цы дзырдтæ дæттынц, уыдон кæрæдзийæ иртасын.	
5.	Сыррдон цъиу ама зарватыччыта. Мила.		Стыр дамгъæ дзырдты.	
6.	Узын. Суадон.		Фæрстытæ цыхуызæн? цавæр? æн дзуап цы дзырдтæ дæттынц, уыдон иртасын.	
7.	Нартон		Фæрстытæ цы	

	адам.Ацамаз.		ми кæны? цы кæны? -йæн дзуап цы дзырдтæ дæттынц, уыдон иртасын.	
8.	Райгуыран баста. Ирыстоны герб ама тырыса.			

**Фыццаг кълассы ахуыры кæронмæ скъоладзаутæ хъуамæ зоной æмæ
арæхсой:**

- фысгæйæ раст бадын;
- хъæлæсон æмæ æмхъæласон мыртæ кæрæдзийæ иртасын-зылангон æмæ æзылангонтæ;
- цавдон уæнг ссарын, дамгъæтæ æмæ уæнгтæй дзырдтæ аразын;
- раст æмæ æмбаргæ кæсын;
- цыбыр хъуыдыйæдтæ æмæ тексттæ раст кæсын;
- дзырды мидæг мыр рæхицæн кæнын;
- чиныгæй æмæ фæйнагæй дзырдтæ æмæ хъуыдыйæдтæ раст фыссын;
- хуымæтæг диктанттæ æнæ рæдыдæй фыссын;
- ахуыргæнæг æмæ æмкъласонтимæ ныхас кæнын, сæ фæрстытæн сын дзуæппытæ дæттын;
- дзырдтæн, хъуыдыйæдтæн схемæтæ аразын;
- дзырдтæ уæнгтыл, хъуыдыйæдтæ дзырдтыл, текст хъуыдыйæдтыл дих кæнын;
- стыр æмæ гыццыл дамгъæтæй раст пайда кæнын;
- æмдзæвгæтæ наизусть ахуыр кæнын.